

nacionalismu s křesťanskou univerzalitou vidí básník jeden z předpokladů pro oživení svatováclavské tradice v českém národě, jak to dokumentuje básnický portrét *Svatý Václav* a zejména básnický epilog sbírky *Zemi mé...*, který není ničím jiným než apoteózou rodné země a jejím zasvěcením svatému Václavu.) I Zahradníčkova oslava K. H. Máchy (báseň *Mácha*) zvyrazňuje u tohoto básníka především jeho barokní antitetičnost, tak jak to zdůrazňovala souborá katolicky orientovaná literární historie (především A. Vyskočil). V *Pozdravení slunci* se také poprvé u Zahradníčka objevuje v podstatné míře fenomén města jako symbolu odcizeného života, sídla všech hříchů, s nimiž bojuje lidská žádostivost a pýcha (báseň *Nocleh v cizím městě*). Ve své patetické vizi města (báseň *Velký pátek v městě*), jehož ulicemi, kanceláři a restauracemi prochází Kristus, touží vykoupit svou oběť i verhaerenovské zástupy společenských vyděděnců a chudáků, má Zahradníček v této sbírce nejbližší k Březinovi; tak jako Březina, i on chápe město jako příznak nebezpečného odvratu moderní civilizace od tradičních duchovních hodnot. Tento vpád městské tematiky ovšem nikterak neovlivnil venkovský ráz Zahradníčkovy obraznosti, která je stále pevně spjata s jeho rodnou Vysočinou. „Břehy klasnaté“; „zaspí smyslů“; „slunce, tvé loukotě drtí“ — to je básnické výrazivo víc než zřetelně inspirované venkovem, včetně nemnoha až parnasistně zdobných neologismů („plavoklasí“, „černolesi“). Integritnost náboženského prožitku ovlivnila méně básnický slovník (sakralizace všednosti pomocí příměrů „pšenice zlaté magnificat“ není typickým znakem Zahradníčkova slovníku) a více se promítla do tvarové struktury jeho poezie, jejíž složitou veršovou konstrukci ovlivňuje zejména hymnus a modlitba. Dokládá to zvláště hojný výskyt apostrof a apelů všeho druhu („ty smutných potěšení, ty chorých uzdravení“ — „ó Maria, ty paní studánek, jež držíš blanky“ — „ó hlohu tvrdých bodlin“); zejména apostrofa, tato klasická součást mnoha modliteb, je formou, již básníci subjekt velmi rychle dynamizuje svůj duchovní vzdech a pohyb vzhůru ke klenbě nebes. Proto se také básník tak často stylizuje do role modlíciho se člověka, koneckonců i město „modlí se stojící“, aby byla zdůrazněna i noetická funkce modlitby jako mostu překonávajícího propast mezi všedním a nadzemským, mezi lidským a božím. Jedině ono všudypřítomné venkovanství, syčené tradiční zbožností básníkovy mládí, dává Zahradníčkově poezii organický charakter a autentičnost a uchránilo ji před spekulativností a abstrakcí. A také to, že je Zahradníčkův náboženský prožitek opřen o víru v zmrtvýchvstalého Krista, který není pro křesťana žádným filozofickým principem, ale jedinečnou osobnostní zárukou jeho existence.

Pozdravení slunci, spolu s jeho dalšími dvěma básnickými sbírkami z třicátých let (*Jeřáby*, 1933 a *ŽÍZNIVÉ LÉTO*, 1935), představuje nesporný vrchol Zahradníčkovy básnické tvorby, jejíž další vývoj už nikdy nemohl dosáhnout, vinou vnějších okolností (nacistická okupace, básníkovo dlouholeté věznění v padesátých letech), oné vnitřní kontinuitnosti a tvůrčí dovršenosti, jaké Zahradníček dosáhl v básnický i lidsky nejšťastnějším období svého života. jm

Pracující den - Josef Hora 1920

Pracující den je v tvorbě svého autora a vůbec v českém básnictví první sbírkou proletářské poezie. Verše obracející se v duchu soubodného vitalismu k přírodě a k člověku spjatému především s ní, k čisté tabuli nepopsané vztahy a minulými zážitky (*Člověk na jaře*), a také poezie civilizační (*Aeroplán*) jsou tu přehodnocovány v básnictví sociální citlivosti a aktivity; známé motivy přírodní poezie se mění v symboly spontánních revolučních sil (*Voda*). Převažuje však nový typ poezie: básně poukazující k realitě prudce aktualizované současným politickým děním, ke společnosti třídních rozporů, vykořisťování, hamižnosti a bídy; v kontextu Horovy příznačné, i zde zachované snivosti a nesmělého okouzlení prostými krásami světa strhují k sobě tyto motivy tvrdé sociální skutečnosti prudce pozornost. Na rozdíl od tradiční sociální poezie se Horova socialistická tvorba opírá o ideologii komunismu a ruské revoluce. Proletář se stává subjektem dějinného procesu, nositelem nového civilizačního sebevědomí. Ve shodě s nadějami a iluzemi doby je jeho odboj u Hory motivován láskou a děje se v zájmu spravedlnosti pro celé lidstvo; cílem je přitom lidská osobnost rozvinutá především po své duchovní stránce — hmotné zájmy (kromě překonání tísnivé a oklešťující bídy) zůstávají pro Horu v pozadí. V básni *Dělnická Madona* je k oslavě úlohy dělnické třídy užito srovnání proletářského dítěte s rodičem se Kristem, jak je to známo už z revolučně demokratické a utopické literatury 19. století. Zde však vedle paralel vystupují i kontrasty (revoluční čin proti pokoře). Stylizace v duchu hlásání nového evangelia vytváří ve sbírce rétorické básně oslovující masy stylem kázání. Úderná poezie zůstává však pro Horu spíše záležitostí vůle a touhy; těžiště není v kolektivní patetické tvorbě ani v politické a příležitostné tematice. Hora ve svých nejlepších proletářských verších vychází ze situací

všedního dne dělníkova, z jeho pohledu oknem na chmurnou scenerii předměstí (*Chudí*), z chvíle odpočinku mezi dvojím zahoukáním sirény, z prožitku hrozičeho zoufalství při setkání s pracovním neštěstím nebo s chorobou dítěte (*Nezoufej!*). Na tyto motivy vždy pak navazuje reflexe lyrického subjektu; je myšlenkově nevšední, citově prožitá, a morální závěr, k němuž směřuje, má spíše podobu intimního přátelského oslovení než řečnické výzvy k davu. Jednou z neliterárních komunikačních forem stojících u pramenů proletářské poezie byla tedy rozmluva mezi pracujícími lidmi blízkými si osudem a životní perspektivou, rozmluva vycházející ze společného hledání, z potřeby vyznat se ve svých možnostech ve světě, jehož krutost byla nazírána jako něco přechodného a změnitelného. Hora soustředěně sleduje především etickou obrodu, nové možnosti lidství ve svém proletářském hrdinovi. Nemůže zůstat lhostejný, pozoruje-li sobectví, touhu po přepychu a moci i mezi dělníky. A každý příznak nové citovosti i socialisticky uvědomělého vztahu k životním hodnotám zaznamenává s rozechvělou pozorností. Právě zde byl pro Horu zdroj naděje i důvod, proč v proletáři viděl bytost, v níž je „více světa“ než v druhých: v mezilidských vztazích vzájemné pomoci a spolupráce, ve svobodném partnerství mezi mužem a ženou, v přehodnocení vlasteneckého citu, v docenění hodnoty prostých radostí, v otevřenosti a vnímavosti nepřekultivovaných smyslů, v odvaze k překročení vymezených hranic i k životnímu experimentu. Vrcholnou hodnotou je pro Horu lidská práce, dosud olupovaná o své plody, ale už nyní, ještě před svým osvobozením, tvořivá síla životní (báseň *Práce* aj.). Ale osobitá pozornost je věnována i okamžikům, kdy se člověk aspoň nakrátko a v iluzi vymaní ze sociálních determinací a bezprostředně prožívá kontakt se ženou, přírodou, závratí dalek: tyto verše nemají popírat společenské začlenění člověka, ale přinášet předobrazy jeho budoucí svobody.

K rysům nového člověka přistupuje tedy Hora především cestou reflexe, což v kontextu poezie Horových druhů představuje tradičnější pojetí. O něco mladší básníci se chtěli nového lidství zmocnit energií experimentálního básnictví, rázem a bez analýzy duchovních procesů. Subjekt Horovy sbírky naopak prožívá svízelný přerod, zvolna se rozhlíží po světě; hledí do svobody, ale je spjat s minulostí a chce vše cenné z ní zachránit. Tak se objevují v jeho poezii vnitřní rozpory nebo dobově příznačné problémové komplexy, jako je např. téma města jako milované i hrozičí mocnosti, s níž subjekt zápasí o své sebeuplatnění (*Praha*). Lyrický mluvčí přitom není oddělen od svého druha-proletáře, i v něm se probouzejí lidu blízké a pro svět kultury základní hodnoty, především

družnost a vnímavost. — Potřebám této důvěrné a zároveň výmluvné poezie přizpůsobil Hora volný verš, přejatý z civilizační tvorby St. K. Neumanna; využil také metody hromadění sociálně příznačných detailů charakteristické pro pozdní lyriku Ant. Sovy (*Zpěvy domova*). Ztlumil přitom patos apostrof a výčtů, výrazněji rozčlenil a odstupňoval větné celky; pružné proměny v rozsahu verše se staly předpokladem k tomu, aby vyčleněním krátké rytmické jednotky byly zdůrazněny rozhodující momenty v rozvoji myšlenky a shrnující aforistické pointy.

Pracující den nebyl umělecky překonán Horovými proletářskými sbírkami *Srdce a vrava světa* (1922) a *Bouřlivé jaro* (1923). Vede od něho přímá cesta k Wolkrově TĚŽKÉ HODINĚ a Hořejšího HUDBĚ NA NÁMĚSTÍ; spolu s těmito básníky vytvořil Hora typickou podobu české proletářské poezie, kterou hájil četnými články v programových diskusích kulturní levice. mč

Prosté motivy - Jan Neruda 1883

Sbírka přináší subjektivní lyriku psanou převážně formou intimních vyznání v první osobě. Je uvedena motem, v němž autor sebekriticky vyjadřuje své pochyby o smyslu celku. Proto spíše než na celek, o němž v soudobé korespondenci zpravidla psal jako o torzu, odkazuje čtenáře na jednotlivé básně. Ve skutečnosti se však Prosté motivy vyznačují promyšlenou kompozicí, každý oddíl představuje odlišný, vnitřně ucelený pocitový svět lyrického subjektu a dohromady dávají obraz básníkovy proměnlivého niterného života.

Sbírka se skládá ze čtyř částí, pojmenovaných podle jednotlivých ročních období (*Jarní, Letní, Podzimní, Zimní*), básně jsou většinou jen číslovány, jen některé provází podtitul. Rozvržení knihy podle přírodního cyklu prozrazuje, že přírodní dění tvoří její podstatnou složku. Poskytuje rámec k obrazům vnitřního života lyrického subjektu i repertoár příměrů a analogií. Autor se v tom opíral o postupy, které dobře poznal v lidové poezii, pro niž paralely mezi životem člověka a přírody jsou jedním z osnovných stavebních prvků; přírodní motivy u Nerudy jako u folklóru jsou i zdrojem názornosti a prostoty. Právě tato spojitost s postupy folklóru vedla nejpravděpodobněji k titulnímu označení sbírky. Zároveň však příklonem k přírodnímu dění našel básník způsob, jak zbavit svá citová vyznání jejich pouze subjektivního významu. Při motivaci